

Mintha könyv lenne

Úgy olvastam el Dormán Lászlónak a hatvanadik Kanizsai Írótaboron bemutatott fotókiállítását, mintha egy könyv lenne, regény vagy verseskötet, mert a kiállítás minden darabja felér egy-egy verssel, novellával, sőt akár regényrészlettel is, hiszen történetet mondanak el ezek a képek, mint minden irodalmi munka; a pillanatot ragadják meg, egy-egy ellesett pillanatot is, illetve talán mindig ellesett pillanatot, amikor a képen szereplők nem tudnak róla, hogy fényképezik őket, mert ha tudnának róla, akkor felvennének valamilyen szerintük előnyös testtartást, arckifejezést, és ezzel a pillanatot hazudtolnák meg, önmagukat is, hiszen játszanak, ahelyett, hogy élnének, a jó fénykép pedig éppen az élet egy-egy pillanatát örökíti meg, úgy is, hogy a pillanatot beágyazza az életrajzba, vagyis minden rólunk készült felvétel egyszerre adat a pillanathoz, másrészt pedig része az életünknek; életrajzunk szerves része a rólunk készült felvétel, és nemcsak az igazolványképek vagy azok a legkevésbé, hanem éppen azok a képek, melyeknek a készültéről nincs is tudomásunk. A fényképész, aki nem a stúdióban dolgozik, valójában láthatatlan, csak a fényképezőgép villanása vagy kattánása jelzi a jelenlétét, de akkor már késő igazítani a testtartáson, a mozdulaton, az arckifejezésen.

Dormán László fényképei éppen ilyenek, a pillanatot ragadják meg, de nem akármilyen pillanatot, s nem is akármelyiket, hanem éppen azt, amelyik legtöbbet mond el arról, aki a képre és a képbe kerül; hosszú élettapasztalat kell ahhoz, hogy a fotós az élet elevenébe vágjon, hogy éppen azt a pillanatot rögzítse, amelyben minden póz és magamutogatás nélkül jelenik meg egy-egy arc, alak vagy csoport. „A kép az élet császára. Múltja, jelene, jövője, története és emlékezete, egyszóval mindene van. Egy képnek, kell-e mondani, saját emlékezete van, amely hol keresztezi a nézőét, hol nem, gyakran csak elmennek egymás mellett, integetünk az ablakból, hogy hé, hová mész, de hiába, már elment. Egy kép, bármely kép, néz

bennünket és kissé sajnálkozik, hogy ilyen bambán, kiszolgáltatottan állunk vele szemben – semmi kétség, nem vagyunk méltó ellenfél, jobbat érdemelne. Egy kép tudja például azt, hogy bemozdható-e a negyvenszáz ultimó, amit otthon annyiszor hallunk, s amit, akár valami titkos társaság jelmondatát, úgy hajtogatunk, tetszett a svungja, a ritmusa, jó volt mondogatni utcán, boltban, csókolom, anyukám küldött, kérek egy negyvenszáz ultimót, és vigyorogni hozzá, mint a vadalma.” Bán Zsófiának *A fotográfia rövid története* című elbeszéléséből való az idézet, s többször idéztem már, mert számomra, lehet, hogy mások számára is, éppen azt mondja el, ami a fotográfia lényege, azt, hogy „a kép az élet császára”, mert uralkodik felettünk, s uralmával valami olyat nyújt nekünk, amit talán észre sem vettünk, mert elmentünk mellette, holott éppen velünk volt, visszanézett ránk, mert minden, ami a fotográfián megjelenik, fordítottja a láthatónak, rácsodálkoztat bennünket a mulandóságra, illetve arra, ami a mulandóságból megőrizhető számunkra. Dormán László a fotográfia művésze, mert minden felvételének „emlékezete van”, az emlékezet pedig nem más, mint valamely végig nem mondott, ám létező és felidézhető történet. Hányszor mondjuk, ha kezünkbe kerül egy régi fénykép egy családi összejövetelről, egy-egy kirándulásról, egy-egy asztaltársaságról, valami távoliról és mulandóról, hogy ez akkor volt, amikor az unokánk megszületett, ez meg akkor, amikor a nagyapát kikísértük az utolsó útjára, emez meg akkor, amikor először találkoztunk azzal, akivel majd az egész életünket leéljük... Történetet mondunk, történetbe ágyazzuk a képet, s ennyiben hatalma is van felettünk, olyan hatalma, mint a császárnak, hiszen uralkodik felettünk, uralkodik a történeteinken, uralkodik az emlékezetünkön. Dormán László arcán, megfigyeltem, amikor szeme előtt tartja a fényképezőgépet, amikor elkattintja a zárat, akkor mindig megjelenik valamilyen rejtélyes mosoly, valójában az alkotás örömének kifejezése ez, távolba mutató mosoly, látszik rajta, hogy aki csinálja, kedvvel csinálja, ezenfelül pedig jól tudja, hogy történetet ír a gép felvillantásával, akár az is mondható, hogy történelmet ír, mert a fotográfia adat és tény, amin nem lehet változtatni; a szavak mulandóak a fényképhez képest, a szavakon igazítani lehet, átíráhatók és törölhetőek, a fénykép nem írható át, aki megteszi, azt hazugságon fogják... Ám a kép is törölhető, s minden ami törölhető, megmunkálás alatt van, mert mi más a törlés, mint a megmunkálás, az alakítás művelete, s ebben a fotográfus mindenkivel szemben előnyt élvez, mert valóban az életet mondja, egy-egy képpel egész életrajzot közölhet, mert tényleg „emlékezete van”.

80 Dormán Lászlónak a Kanizsai Írótáborban bemutatott fotókiállításáról az író tábor történetét mondja a nyolcvanas években, azokról beszél,

akik akkoriban megjelentek Kanizsán, felolvastak és beszélgettek, ezt azt elmondtak egymásnak, össze is vitatkoztak, el is néztek egymás feje felett, aztán megint megszorították egymás kezét. Ezeket a történéseket rögzítették Dormán László felvételei, egy alkalmi közösség – amilyen az éppen táborozó írók közössége – életét dokumentálták, s most évek, sőt évtizedek múltán mi, a kép nézői, tudjuk, hogy ami azokon a képeken megtörtént, vagy megtörténhetett volna, velünk történt, mert ha nem is résztvevői, de mindenképpen tanúi voltunk egy-egy történetnek, az élet egy-egy olyan töredékének, amely felidézi az elmúltat, jelenvalóvá teszi a régít, rámutat a régi történés jelenére, arra, hogy végül semmi sem múlik el, mindennek nyoma marad, s ezek a nyomok igencsak beszédesek, s mi, késői nézői e felvételeknek, nyomkeresők vagyunk, igyekszünk semmi mellett sem elmenni, igyekszünk ott lenni, kívül a képen, mégis belül, mert hozzáadunk valamit a képhez, hozzáadjuk a saját emlékeinket, hozzáadjuk a magunk nézését, az emlékezetünkben megőrzött képeket is, holott – s éppen ezért uralkodik felettünk a kép, a császár – csak azt adhatjuk hozzá a képhez, amit engedélyez számunkra, azt, ami láthatlanul is rajta van.

S itt van mindjárt a fotókiállítás élén Dormán László önarcképe Juhász Erzsébettel. Dormán szakállas arcán a távolba néző mosoly, a szembogarak csillogása azt mondja, hogy történik majd valami, valami fontos és mégis illékony, valami csendes és mégis jól hallható. És mintha mondana is valamit, szó hagyja el az ajkak közül elővillanó fogsort, azt mondja éppen, nézzetek ide, ez vagyok én és mellettem az író, Juhász Erzsébet, aki olyan sokat tudott a képekről, maga is elbeszéléseiben és regényeiben képeket fogalmazott meg, képekben beszélt, ám szavakkal; összetartoznak ők ketten ezen a beszédes képen, s mintha az is rajta lenne, mintha ott bujkálna Juhász Erzsébet mosolyában, hogy már nincs túl sok hátra. Az élet drámája is rajta van ezen a képen, bár első pillantásra az életöröm önfeledtsége látszik rajta, ám e mosolygó és nevető arcok mögött a történések hullámverése, sőt a gátszakadás drámája is jól látszik. S még egy ilyen nevetős kép. Tolnai Ottó és Bosnyák István ül egymás mellett, Tolnai Ottó valamerre elnéz és jót nevet, Bosnyák István lecsapja a tekintetét és ő is jót nevet, talán valaki adomázott ott a közelükben, talán valaki megbotlott és elterült, talán történt valami nevetésre ingerlő ott a közelükben, ezen jól el lehet gondolkodni, de mindkettőjük arcán a megnyugvás, a pillanat nyújtotta jókedv, amiből olyan kevés van manapság, de nem volt belőle több a múltban sem. Kettős portré ez a kép, Tolnai Ottó távolra mutató figyelme és mellette Bosnyák István befelé forduló figyelme kettőjük látható közelségét mutatja. S itt van nyomban a másik kettős portré,

Dormán László felvétele

Fehér Ferenc és Németh István, ahogyan összehajolnak az asztal felett, Fehér Ferenc ság valamit Németh Istvánnak s eltakarja a száját, hogy más ne hallhassa meg a szavait, csak éppen a beszélgetőtárs, aki előre hajolva figyel. Valami nagyon fontosat mondhatott Fehér Ferenc Németh Istvánnak, s ha most megkérdeznénk Németh Istvánt, mit is mondott neki akkor Fehér Ferenc, talán még emlékezne is rá. Ha másért nem, hát azért, mert Dormán László felvétele olyan életesen beszél kettőjük közelségéről, hogy csak a szavakat kell hozzáadni Fehér Ferenc tekintetéhez, mert valahová máshová néz éppen, nem a beszélgetőtársra, talán éppen arra az író társra, akiről valami titkot mond éppen a szemben ülő írónak, aki viszont egyenesen Fehér szemébe néz, mert a szavak mellett az arcot is látja... Szóba hozok még két kettős portrét, az egyikken Bori Imre Paszkal Gilevszki társaságában, Bori kezében az elmaradhatatlan könyv, a könyvben könyvjelzőként a lapok közé illesztett papírlap, majd innen fog valamit hamarosan felolvasni, vagy innen olvasott fel éppen valamit, de könyv van Paszkal Gilevszkinél is, ő a hóna alatt tartja, talán még bele sem lapozott, de hamarosan olvasni fogja. A másik kettős portrén a korpulens Koncz István költő és a valamennyire görnyedt hátú Dobó Tihamér festőművész látható, éppen nagy beszélgetésben, a festő magyaráz valamit a költőnek, valami érdekeset mondhat, mert mosolyog éppen, és Koncz is mosolyra hajló tekintettel hallgatja a festő szavait. Ez a kép ihlette a szobrászt, aki elkészítette a két nevezetes kanizsai művész életnagyságú szobrát.

Így olvasható a kiállítás minden darabja; nyitott könyv Dormán László fotókiállítása, csak lapozni kell benne és úgy olvasni minden egyes képet, mintha vers lenne, vagy éppen novella, netán egy regény fejezete vagy hosszabb bekezdése.